

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Досліджено сучасний стан інтегрованого бурякоцукрового виробництва на інноваційній основі. Розкрито основні напрямки інновацій. Розроблено пропозиції щодо поліпшення інноваційної активності.

Європейський вибір України та її інтеграція у висококонкурентне середовище зумовили необхідність формування у всіх галузях АПК інноваційної моделі розвитку, в якій головну роль при довготривалому економічному зростанні відіграють наукові надбання та їхнє технологічне застосування. Такий напрямок розвитку підприємств АПК дасть змогу підвищити конкурентоспроможність всіх галузей економіки, гарантувати їм економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі.

Останнім часом дедалі більшої актуальності набуває питання послідовності розбудови ефективного ринкової економіки у бурякоцукровому виробництві на інноваційній основі, оскільки реалізація інноваційної стратегії економічного зростання потребує прискореного розвитку переробних підприємств, спроможних виробляти продукцію з високою доданою вартістю, формування їхнього експортного потенціалу, а також підвищення технологічного рівня завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням.

Зважаючи на актуальність та важливість функціонування цукрової промисловості, вважаємо за необхідне проаналізувати сьгоднішній незадовільний стан розвитку цукрових заводів Тернопільської області та намітити конкретні шляхи виходу з цієї ситуації, спираючись на дослідження провідних вчених-економістів: П. Т. Саблука, А. Фурси [5, с. 69–74], І. Яремчука [6, с. 9], Є. Імаса, О. Олійника [2, с. 52], І. Федоровича, О. Шпичака.

У працях економістів-аграрників висвітлені питання теорії і практики ефективного розвитку цукрового виробництва. Однак існують проблеми економічної кризи галузі та забезпечення сталого ефективного функціонування внутрішнього ринку цукру на інноваційній основі.

Мета статті – аналіз сучасних проблем і особливостей формування та збільшення виробництва цукрової продукції на інноваційній основі, підвищення її конкурентоспроможності. У зв'язку з цим потрібно з'ясувати сутність інноваційної стратегії переробних підприємств, а також визначити основні етапи формування інноваційної діяльності та шляхи найбільш ефективної її реалізації.

Тернопільська область належить до областей України, серед яких вона за обсягом виробництва цукрових буряків у 2003 р. займала перше місце [1, с. 358]. Однак виробництво цукрових буряків відчутно зменшилося, помітно скоротились і посівні площі (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка посівних площ, урожайностей та валових зборів цукрових буряків у господарствах Тернопільської області за 1990–2005 рр.

Роки	Посівні площі, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. ц
1990	107,30	309,0	33134,0
2000	63,88	188,0	12023,0
В середньому за 2001-2004 рр.	72,82	216,3	670,9
2005	54,81	304,0	839,9
2005р. до 2000р., %	85,80	161,7	7,1
2005р. до 1990р., %	51,20	98,4	2,5

Джерело: розраховано за [4].

Аналіз табл. 1 дає змогу констатувати, що посівні площі під цукрові буряки зменшуються з року в рік. Так, у 2005 р. посівні площі під цукристі скоротились у 1,2 разу до 2000 р., а у 2 рази – до 1990 р. Не менш оптимістичною є ситуація з валовими зборами цукристих. Так, у 2005 р. виробництво цукрових буряків становило лише 7% порівняно з 2000 р. і тільки 2,5% до 1990 р. Скорочення посівних площ і збільшення валових зборів свідчать про збільшення урожайності у 2005 р., яка майже сягає рівня 1990 р.

Власне, ця ситуація пояснюється трансформацією посівних площ цукрових буряків у зернові культури. Причина полягає насамперед у відсутності необхідних матеріально-ресурсних засобів щодо обробітку земель, а це свідчить про наявність суттєвих недоліків в організації розвитку сільськогосподарського виробництва за всі роки незалежності України.

Економічна криза, яка охопила всі галузі агропромислового комплексу, дала підставу стверджувати, що різке скорочення виробництва цукрових буряків призвело до зменшення випуску цукру. Завантаженість виробничих потужностей цукрових заводів знизилась на 25%. Тривалість сезонного цукроваріння у 2005 р. в середньому тривала 60 діб. На даний час бурякоцукровою підкомплекс Тернопільської області об'єднує 8 цукрових заводів. За останні роки виробництво основних видів продукції цукровими заводами області є стрибкоподібним. Так, виробництво цукру-піску в 2005 р. збільшилось на 34% до 2000 р. Вся інша продукція виробництва цукрових заводів Тернопільської області залишається майже на незмінному рівні. Хоча виробництво патоки за 2006 р. було нижчим за минулі роки на 8%, але воно збільшилось в 1,5 разу відносно 2000 р.

Слід зазначити, що таке різке збільшення виробництва цукру-піску за останніх три роки зумовлене переробкою імпоротної сировини двома цукровими заводами області. Вихід цукру-піску з тростини у ці роки становить 48,8% від загального виходу. Отже, з цього стає зрозумілим і те явище, що виробництво інших основних видів продукції залишається на незмінному рівні.

Постановою Кабінету Міністрів України "Про перехід на приймання та оплату цукрової сировини з урахуванням фактичної цукристості" від 11 липня 1994 р. вказується на необхідність одержання з 1 т цукрових буряків не менше, як 120 кг цукру. Фактично ж у 2003 р. було одержано лише 95 кг, у 2004 р. – 91 кг, а у 2005 р. – 80 кг. За таких умов цукор не конкурентоспроможний ні на зовнішньому, ні на внутрішньому ринку.

Слід зауважити, що на виробництво цукру впливає ряд чинників, зокрема кількість переробленої сировини (X1), цукристість (X4), втрати сировини, забрудненість, урожайність цукрових буряків (X5), ціна реалізації та ін. Залежність виробництва цукру від згаданих факторів відобразимо у лінійній динамічній багатофакторній регресійній моделі. Ця модель має такий вигляд:

$$Y = -16,004 + 0,014X1 + 0,109X4 + 1,083X5 + 0,001t.$$

Коефіцієнти регресії при кожному факторі показують, на скільки одиниць змінюється виробництво цукру при збільшенні його значення на одиницю. Коефіцієнт множинної кореляції (R) дорівнює 0,978, що свідчить про наявність сильного кореляційного прямого зв'язку, а коефіцієнт детермінації (R²) показує, що результативний показник на 95,6% залежить від сукупного впливу врахованих у моделі факторів. Отже, зв'язок між показниками є суттєвим.

З огляду на це збільшення виробництва і підвищення якості цукрової сировини – болюча і важлива тема як для сільськогосподарських, так і для переробних підприємств. Правильне визначення витрат на вирощування та точне здійснення розподілу одержаних прибутків від реалізації цукру приведуть до покращення фінансового стану підприємств, оскільки витрати на освоєння і підтримку сучасного технологічного рівня настільки великі, що вигідніше стає імпортувати готову продукцію з-за кордону.

Не менш важливим у виробництві цукрової сировини є те, що її виробничий процес здійснюється під впливом природних умов, а його тривалість залежить від впливу зовнішнього середовища на біологічні процеси розвитку рослин (світло, температура повітря, опади). Зважаючи на це, результати аграрного виробництва залишаються не передбачуваними. Засухи, повені, шкідники, хвороби рослин тощо роблять аграрний сектор сферою доволі ризикованого вкладення капіталу.

Проте не всі цукрові заводи Тернопільської області мають свої високопродуктивні бурякозбиральні комплекси, які би під час осіннього сезону польових робіт надавали послуги сільськогосподарським товаровиробникам на збирання цукрової сировини. Сьогоднішня хімічна і машинобудівна промисловість України не має змоги виробляти та випускати достатню кількість необхідних технічних засобів, добрив, гербіцидів. Вважаємо, що було би правильним залучення іноземних фірм і компаній для прискорення застосування новітніх технологій вирощування цукрових буряків. Залучати іноземних інвесторів до співпраці можна по-різному, але при цьому слід враховувати раціональні й ефективні форми співробітництва для вирішення завдань буряківників і цукровиробників.

Бурякоцукрове виробництво належить до доволі розвинутої пріоритетної сфери діяльності сільськогосподарських і промислових підприємств на інтегрованій основі. Особливого значення набувають підвищення урожайності цукрових буряків і збільшення виходу цукру з одиниці сировини при зниженні виробничих витрат на всіх технологічних ланках бурякоцукрового виробництва. Основним є застосування сучасних перевірених практикою ресурсощадних технологій вирощування цукрових буряків. Відсутність достатньої кількості необхідних матеріально-технічних ресурсів у сільськогосподарських товаровиробників не дає їм змоги самостійно реалізувати переваги нових технологічних рішень у буряківництві. Сільськогосподарські товаровиробники зацікавлені вирощувати цукрові буряки за умов повного відшкодування переробними підприємствами їхніх виробничих витрат і одержання на ці витрати відповідної маси прибутку. При цьому важливо досягти забезпечення прямої залежності між якістю виробленої і поставленої сільськогосподарськими підприємствами заводам цукрової сировини та розмірами одержаного прибутку.

На цій основі ми розробили модель (рис. 1), яка ставить за мету забезпечення докорінного поліпшення постачання сільськогосподарським товаровиробникам мінеральних добрив, насіння, хімічних засобів захисту рослин від хвороб, шкідників та бур'янів, сільськогосподарської техніки, інших механізмів та знарядь. Ця модель має виявити зацікавленість не тільки у сільськогосподарських господарств, а й у переробних підприємств. Адже зниження витрат на вирощування цукрової сировини і підвищення вмісту цукру в буряках істотно впливає на собівартість виробництва готової продукції, що є однією з важливих умов забезпечення її конкурентоспроможності при виході на внутрішній і світовий ринки цукру.

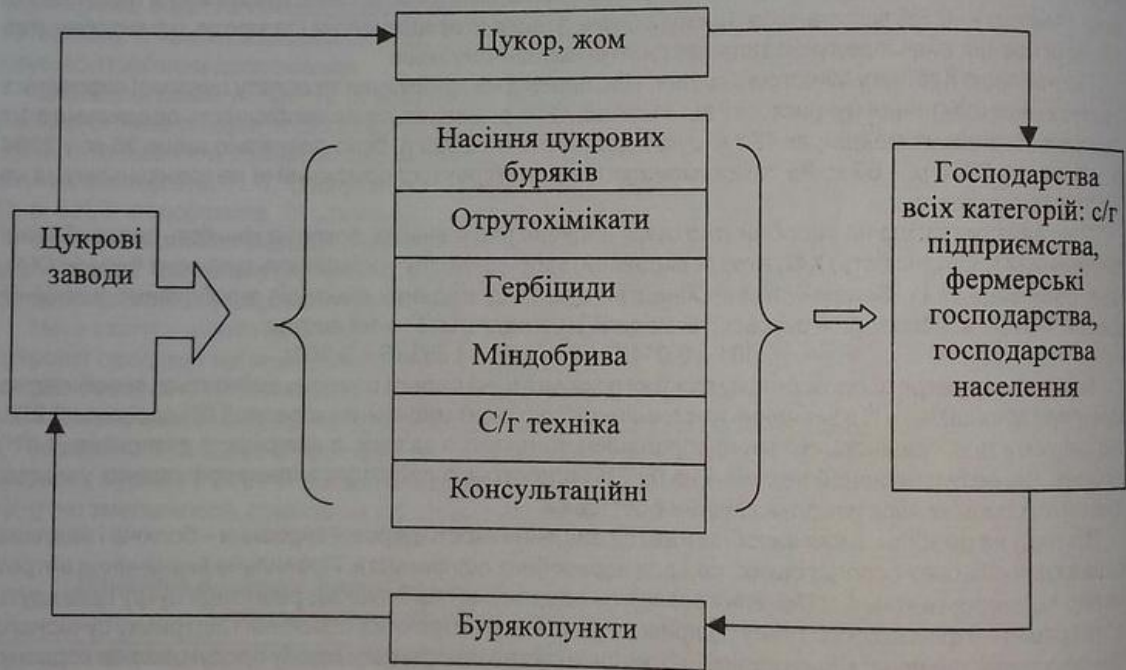

Рис. 1. Структура моделі розвитку інтеграційних зв'язків у бурякоцукровому виробництві Тернопільської області

Тому для підтримки сталого економічного зростання в умовах жорсткої конкуренції необхідно безперервно шукати нові механізми генерування й впровадження інновацій, здатних зберігати і збільшувати сукупну додану вартість, яку називають інноваційною. Інноваційна ж діяльність зумовлюється політичною, економічною, технічною, екологічною і соціальною діяльністю.

Водночас формування інноваційної діяльності у бурякоцукровому виробництві значною мірою залежить від можливостей здійснення повномасштабного її фінансування, взаємовідносин переробних підприємств з приватним сектором, що займається сівбою цукрових буряків, визначення оптимального розміру ресурсів між поточною виробничою й інноваційною діяльністю підприємства.

Розгляд поставлених завдань слід починати з товаровиробника, оскільки вся цукрова сировина є давальницькою. Враховуючи те, що сівбою цукрових буряків займається приватний сектор, зовсім

не обізнаний з технологією виробництва, керівники цукрових заводів повинні створювати відповідні служби, які би за допомогою засобів масової інформації доводили до населення необхідну інформацію. Частково вона проводиться в агітаційній формі тільки у переддень збору врожаю, а не протягом весняно-літніх робіт. Ця агітація зводиться до конкуренції за збут сировини.

Цукрові заводи області почали втрачати стабільність сировинних зон. Однією з основних проблем сировинного забезпечення регіональних переробних підприємств є втрата прямих зв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками та цукровими заводами. В період трансформації інтеграційних зв'язків у цукробуряковому підкомплексі значне місце зайняло посередництво. Однак у ринкових умовах воно звелось до грошових операцій на папері. За таких умов бізнесовими суб'єктами руйнується прямий ланцюг: вирощування цукрових буряків → переробка цукрових буряків. Це негативно позначається на розвитку сировинних зон. Зацікавленість у стабілізації розвитку сировинних зон дає цукровим заводам змогу впевнено прогнозувати свою виробничу і фінансову діяльність на маркетинговій основі, здійснювати модернізацію та реконструкцію матеріально-технічної бази.

Подолати ситуацію, яка сьогодні склалася у бурякоцукровому виробництві Тернопільської області, без розвитку інтеграційних процесів дуже складно. Керівники переробних підприємств і сільськогосподарські товариства виявляють ініціативу щодо формування інтегрованих бурякоцукрових виробничих структур на інноваційній основі. Важливою складовою цього процесу є забезпечення економічного інтересу сільськогосподарських підприємств у нарощуванні цукрової сировини, створення умов для здійснення прибуткового виробництва цукрових буряків. Значну частину функцій щодо забезпечення товаровиробників цукрової сировини насінням, мінеральними добривами, хімічними засобами захисту рослин, пально-мастильними матеріалами взяли на себе окремі цукрові заводи.

У дослідженні цієї проблеми виявлено, що в бурякоцукровому виробництві існує ряд невирішених питань структурного характеру, які гальмують інноваційний процес, а саме: несприятливий для інновацій підприємницький клімат; відсутність доступу до фінансових ресурсів, що передбачено законом; незавершеність податкової реформи; дефіцит коштів у державі. Інноваційну діяльність не можна реалізувати без змін в інвестиційній стратегії, без подолання розриву між наукою та виробництвом, без досягнення відповідного ступеня зрілості фінансових систем та ринкових інституцій. Основним, на мою думку, є визначення й реалізація пріоритетів розвитку і стимулювання процесів структурних зрушень безпосередньо в регіонах.

Підсумовуючи все вищесказане, слід зробити певні висновки. Інноваційні процеси, які вдосконалюють цукрову галузь, дають могутній поштовх для розвитку складових інших галузей економіки, ініціюючи таким чином безперервний суспільний процес.

Сподіваємось, що спільними зусиллями інтеграція в бурякоцукровому виробництві Тернопільщини набуде ширшого розвитку. Це переконливо засвідчить створення можливостей для виходу галузі з кризового стану і відновлення ринків збуту. Основними з визначальних напрямків цього процесу стануть створення й ефективне функціонування системи матеріально-ресурсного забезпечення буряківництва, а також забезпечення обґрунтованого регулювання економічних відносин між суб'єктами інтегрованого виробництва.

Література

1. *Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформ.-аналітич. зб. Вип. 6 / За ред. П. Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.*
2. *Олійник О. В. Циклічність у динаміці урожайності сільськогосподарських культур // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 52.*
3. *Сокальський Ю. Гркий смак цукру // Вільне життя. – 2005. – 13 липня.*
4. *Статистичні щорічники Тернопільської області за 2002–2005 роки.*
5. *Фурса А. Трансформація цін на цукрові буряки та цукор – основа стабільного розвитку цукробурякового підкомплексу // Економіка України. – 2003. – № 2. – С. 69.*
6. *Яремчук І., Гега С. Підвищення ефективності сировинних зон в цукробуряковому комплексі / Вісник ТАНГ. – 2002. – № 7. – С. 8.*